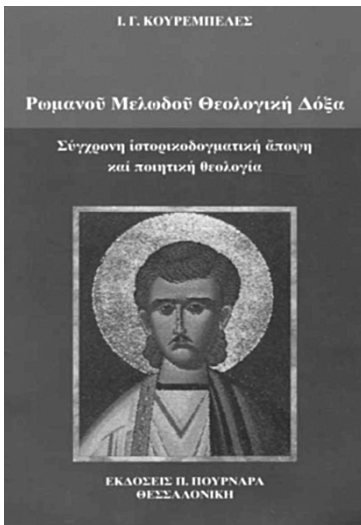

RECENZII

I.G. Κουρεμπελές, *Ρωμανού Μελωδού Θεολογική Δόξα. Σύγχρονη ιστορικοδογματική άποψη και ποιητική θεολογία*, Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2006, 331 σσ. (I.G. KOUREMPELES, *Faima teologică a lui Roman Melodul. Opinia istorico-dogmatică contemporană și teologia poetică*, Ed. P. Pournara, Tesalonic, 2006, 331 p.)

În spațiul românesc, cele câteva traduceri din imnografia greci sunt încă lipsite de studii introductive care să ne facă ușor accesibil universul frumuseții poeziei grecești creștine. Nu ar trebui să fim deranjați de această realitate, ci mai degrabă jenați de insuficiența sau poate de nedorința noastră de a ne apleca spre acest tip de exprimare teologică. Și pentru ca afirmațiile de mai sus să nu pară *vane pedanterii*, mă voi referi, de exem-

plu, la bibliografia românească despre imnograful George Pisidul¹, în special la patru materiale bibliografice². La o simplă analiză a acestora, se poate observa că ele nu sunt altceva decât scurte precizări despre viața și opera imnografului grec, însă nu sunt studii ample despre vreuna dintre creațiile sale și nici abordări cu acribie științifică a acelor opere.

¹ Opera completă, în *PG* 92, coll. 1160-1754; *CPG* 3, coll. 7827-7839. Ediții: R. Hercher (ed.), *Claudii Aeliani varia Historia*, Leipzig, 1866, pp. 603-662; A. Petrusi, *Poemi. I. Panegirici epici*, Ettal, 1959; N. Radoševici (ed.), *Šestodnev Georgija Piside i njegov slovenski prevod*, Belgrad, 1979 (cu traducere în limba slavonă).

² Pr. prof. dr. Ene Braniște, *George Pisidul (Ο Πισίδης)*, în *Liturgica generală*, vol. 1, îngrijită de pr. Eugen Drăgoi, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, ediția a treia, 2002, p. 331; Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *George Pisidul*, în: *Patrologie*, EIBMBOR, București, 1956, pp. 298-299, ediția a doua, Sfânta Mănaștere Derwent, 1999, pp. 193-194; Pr. Cicerone Iordăchescu, *Poezii grece din*

Dacă în spațiul românesc studiile dedicate melodului bizantin sunt puține, majoritatea accentuând doar rolul său de imnograf, la celălalt pol, studiile scrise în spațiul occidental sau în cel elin, numeroasele articole și studii din prestigioase dicționare, lucrări de specialitate sau reviste de teologie au evidențiat extrem de multe aspecte, atât la nivel filologic, cât și teologic.

Una dintre lucrările propuse de literatura de specialitate este și cea a teologului grec Ioannis G. Kourempeles³: *Ρωμανού Μελωδού Θεολογική Δόξα. Σύγχρονη Ιστορικοδογματική Άποψη και Ποιητική Θεολογία (Faima teologică a lui Roman Melodul. Opinia istorico-dogmatică contemporană și teologia poetică)*, apărută la Tesalonic, la binecunoscuta editură P. Pournara, în anul 2006. Volumul conține cinci studii despre teologia și imnografia Sfântului Roman Melodul⁴, unele dintre acestea fiind publicate deja în diferite reviste de teologie din spațiul grecesc și occidental, însoțite de un prolog despre Roman Melodul (pp. 15-34), un epilog (pp. 287-298), o bibliografie destul de consistentă (pp. 299-

313) și două indexuri, unul tematic și unul onomastic (pp. 314-331).

Prologul lucrării este un studiu introductiv cu date generale despre viața și activitatea imnografului Roman Melodul, dar și o incursiune în cuprinsul lucrării. Astfel, scopul lucrării domnului Kourempeles „nu ar vrea să fie o autorecapitulare, un bici cunoscut și o manie a timpului nostru de a umple paginile” (p. 16), ci o incursiune în cele nespuse încă. Problema este

³ A studiat Teologia la Universitatea *Aristotel* din Tesalonic și a urmat cursurile de master în Germania, la Universitățile din Erlangen și Heidelberg. Din anul 1998 este doctor în Teologie a Universității *Aristotel* din Tesalonic, cu teza: „Hristologia lui Roman Melodul și semnificația ei soteriologică”. Dintre lucrările domniei sale amintim: *Hristologia lui Roman Melodul și semnificația soteriologică a ei* (teză de doctorat, 1998); *Modele ecumenice în istoria Bisericii*, Editura Pournaras, Tesalonic, 2002; *Neocalcedonianismul: punct de împărțire dogmatic?*, Editura Pournaras, Tesalonic, 2003; *Omilia patriarbului Proclu „Către Fecioara – Născătoarea de Dumnezeu” și răspunsul lui Nestorie*, 2004, Editura Pournaras, Tesalonic; *Faima teologică a lui Roman Melodul. Opinia istorico-dogmatică contemporană și teologia poetică*, Editura Pournaras, Tesalonic, 2006; *Cuvânt teologic: studii de problematică teologică. Primul volum*, Editura Pournaras, Tesalonic, 2009.

⁴ În ordinea lor: 1. *Ιστορία και δόγμα μεταξύ Άνατολής και Δύσης. Κριτική συζήτηση τοῦ ἔργου τῆς S. Hausammann, Das Christusbekennntnis in Ost und West, Band 4, Neukirchener Verlag, 2004* (pp. 35-101); 2. *Ἡ χρήση τοῦ ὄρου*

veacurile VI, VII și VIII. Gheorghe Pisdul († 641), în *Istoria vechii literaturi creștine*, volumul III, Tipografia Țerk & Caminschi, Iași, 1935, p. 86; ediția a II-a, Editura Moldova, Iași, 1996, vol. II, partea a III-a, p. 86; Prof. dr. Remus Rus, „George Pisdul”, în *Dicționarul enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Editura Lidia, București, 2003, pp. 296-297.

dacă se mai poate spune astăzi ceva nou în teologie? Mai poate aduce cineva ceva nou în acest domeniu, de vreme ce majoritatea cărților, studiilor și articolelor sunt compilații? Noutatea teologiei poate sta la ora actuală în viziunea și maniera sa de exprimare, dar aceasta este o altă discuție. Studiul introductiv intitulat „Roman Melodul și teologia sa poetică” (pp. 21-34) este un scurt rezumat al vieții Sfântului Roman Melodul și al teologiei sale poetice, accentuându-se aici câteva aspecte, precum: interpretarea opiniei editorului J. Pitra, conform căreia Roman este „Melodul Melozilor”, relațiile lui Roman cu împăratul bizantin și curtea imperială, țelul său teologic sau înțelesul teologiei sale.

Primul studiu al lucrării, „Istorie și dogmă între Răsărit și Apus. Discuție critică a lucrării lui S. Hausammann, *Das Christusbekenntnis in Ost und West*, Band 4, Neukirchner Verlag, 2004” (pp. 35-101), este o incursiune critică în istoria dogmei, având ca punct de discuție opiniile doamnei S. Hausammann. Astfel, în ediția germană *Das Christusbekenntnis in Ost und West*, S. Hausammann sublinia diferite aspecte legate de problema dogmei și a dogmaticii între Apus și Răsărit, scoțând în relief că hotărârea

dogmatică (*boros-ul*) de la Calcedon nu are un singur înțeles hermeneutic și că centrul său teologic este hristologia. O altă temă importantă a studiului doamnei S. Hausammann este cea a icoanelor, în care, de asemenea, domină hristologia. Kourempeles nu este de acord însă cu terminologia folosită de cercetătoarea catolică, întrucât ea traduce termenul *Ikono-doulen* (iconofilii, apărătorii icoanelor) cu *Bilderverehrer* (cinstitor de icoane), termen care, în opinia doamnei Hausammann, aparține celor două tradiții (apuseană și răsăriteană).

Studiul lui Kourempeles este mai degrabă o recenzie extinsă a cărții doamnei Hausammann, de vreme ce pe parcursul întregului studiu putem citi, pe de o parte, pasaje din cartea cercetătoarei catolice⁵, iar pe de altă parte, referiri cu privire la conținutul fiecărui capitol în parte⁶. La final, Kourempeles trage următoarele concluzii: „Lucrarea doamnei S.H., prin toate aceste poziții ale sale pe care le-am comentat, este o încercare prețioasă, în principal pentru motivul că nu vrea să piardă din vedere optica de ansamblu, din Apus și din Răsărit... Aceeași lucrare a doamnei S.H. confirmă că în Răsărit [termenii] dogmatici nu sunt rezultate ale cezaropapismului, ci frământări – înăuntrul tuturor durerilor juxtapunerii – cu necesitate pentru exprimarea

«φύσις» ἀπό τόν Ρωμανό τόν Μελωδό καί ἡ ἀντιαιρετική της προοπτική (pp. 103-142); 3. *Η φεολογία τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου* (pp. 143-208); 4. *Θεοτάκος καί «ὀρθόδοξο δράμα»* (pp. 209-245) și 5. *Ὁ Ρωμανός ὁ Μελωδός καί ἡ ἑλληνική σοφία* (pp. 247-286).

⁵ Vezi: pp. 40, 58, 79-80, 86-87, 99, 100.

⁶ Vezi, de exemplu, pp. 45, 49, 51, 56, 57, 60 etc.

mai bună a trăirii lui Dumnezeu în lume și a mântuirii omului” (pp. 100-101).

Al doilea studiu al cărții, intitulat „Folosirea termenului *φύσις* de Roman Melodul și perspectiva antierezică”, urmărește să facă cunoscută exprimarea hristologică a Sfântului Roman Melodul și să precizeze perspectiva sa antierezică. Importanța acestui subiect este afirmată încă din primele rânduri ale studiului: „Constatăm promovarea înțelegerii ortodoxe a Sinodului IV Ecumenic de un inmograf al sec. al VII-lea, care poate în mintea sa vrea să avanseze interesele ecumenice și exprimarea teologică pe care s-a sprijinit împăratul Justinian” (pp. 105-106). Pe de altă parte, geneza studiului a pornit și de la opinia lui A. de Halleux, care a declarat că Roman Melodul nu a folosit termenul *φύσις* pentru a exprima umanitatea lui Hristos, ci l-a întrebuințat pentru a consemna numai dumnezeirea Dumnezeu-Omului (p. 106). Pentru a demonstra contrariul, autorul face o trecere în revistă a exprimărilor tehnice ale lui Roman Melodul (pp. 114-126), iar mai apoi, realizează o incursiune în teologia dogmei hristologice de la Calcedon (pp. 126-140)⁷. Exprimările tehnice ale lui Roman nu sunt admisibile într-o hristologie care accentuează *firea* (φύση)

cu *ipostasul* (η υπόσταση), precum au fost mai cu seamă vădite în negarea sabeliană a formulării *în două firi* (ἐν δύο φύσει, pp. 133-134).

„Teologia Imnului Acatist” este cel mai lung studiu al acestei lucrări. În cele 98 de pagini, autorul prezintă:

1. O scurtă introducere despre „Imnul Acatist”, cu mențiunea că înainte de compunerea acestui tip de exprimare teologică erau cunoscute în spațiul eclezial două mari lucrări: omilia patriarhului Proclu al Constantinopolului, *Εἰς τὴν Παναγίαν Θεοτόκον*, și cea a lui Vasile de Seleucia, *Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν*, din care se inspiră poetul Acatistului.

2. Alcătuirea structurală a imnului: 24 de strofe, care sunt separate de cercetători în două părți: prima parte cuprinde strofe narrative, iar a doua, strofe care dezvoltă importanța teologică a relației lui Hristos cu Maica Domnului, în perspectiva mântuirii lumii. Prima parte, narativ-teologică, vorbește despre evenimentele copilăriei lui Hristos. Strofele 1-5 și 12 își au sursa de inspirație în Evanghelia după Luca, în timp ce strofele 6-11 în cea după Matei. A doua parte se constituie dintr-un șir de referințe teologice speciale asupra misterului întrupării Cuvântului (p. 154).

3. Paternitatea și problematica teologică, evidențiind aici critica modernă, acele voci care se opun opiniei că autorul „Imnului Acatist” este Roman Melodul.

⁷ O greșeală de tehnoredactare a numărului capitolului a făcut ca ordinea lor să nu mai poată fi respectată. Vezi p. 126.

4. Raportul dintre hristologie și theotokologie în „Imnul Acatist”, autorul arătând aici că Roman, ca teolog neocalcedonian era interesat să apere realitatea că diofizitismul Sinodului IV Ecumenic, accentuat de altfel și în hristologia antiohiană, era absolut compatibil cu terminologia monofizită pe care a folosit-o Chiril al Alexandriei (*μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη*, p. 192).

5. Tema comunicării însușirilor celor două firi și perspectiva soteriologică. Fapt remarcabil în studiul acesta este nerepetarea bibliografiei despre tema în sine, ci inserarea celor mai noi contribuții editoriale, atât din spațiul occidental, cât și din cel răsăritean, menționate într-o amplă notă de subsol⁸. Concluzia autorului este că „Imnul Acatist” este, indubitabil, opera smeritului Melod.

Al patrulea studiu, intitulat „Născătoarea de Dumnezeu și «drama teologică». Roman Melodul și condacele lui despre Nașterea lui Hristos”, a fost prezentat în mod sumar la *Congresul despre Născătoarea de Dumnezeu* organizat la Sfânta Mănăstire Kidonias și Apokoronou (Hania, 15-23 noiembrie 2005). În cele 38 de pagini ale studiului, autorul face o incursiune în teologia celor două condace ale Nașterii, scrise de Sfântul Roman Melodul, accentuând, pe de o parte, drama teologică și legătura dintre vechi și nou în Hristos, iar pe de altă parte, rolul deținut în istoria mântuirii de Fecioara

Maria, Născătoarea de Dumnezeu. „Adevărul lui Roman [Melodul] este întrupat și universal, deci și dialogul profund despre mântuirea lumii. Nu se referă în una, ci în multe, sau mai curând în toate [poeziile sale]. Și aceasta se petrece deoarece crede cu fermitate în cultura universală a întrupării Logosului, pe care nimeni nu o exclude. Deci primul Adam și prima mamă a lumii, Eva, vor descoperi din nou rolul lor și speranța” prin însăși taina Întrupării (p. 213).

În finalul studiului, după ce analizează în detaliu cele două condace, autorul arată că „teologul care dorește să exprime simplu experiența Bisericii despre mântuire nu își va concentra interesul doar pe realitatea dumnezeiască a Persoanei Care S-a întrupat. Roman era susținător al dogmei de la Calcedon, unde s-a proclamat că «în Hristos cunoaștem două firi neamestecate, neschimbate, nedespărțite, neîmpărțite». Era, din fericire, poetul neocalcedonian al generației sale, știa să traducă adevărul teologic prin dramă, sunet și cuvânt care suscită pe tot omul, cum întregul Hristos S-a născut din Fecioară, «exprimând tot adevărul despre dorința care crește în om»” (pp. 241-242).

Ultimul studiu al lucrării se referă la relația dintre „Roman Melodul și înțelepciunea «grecească»”. Acesta a fost determinat de opiniile contemporane care susțin că Roman s-a distanțat de structurile poeziei vechi grecești. Primul care a susținut această opinie a fost importantul bizantinolog J. Koder,

⁸ Vezi nota 1, pp. 145-146.

care, interpretând relația lui Roman cu împăratul Justinian, afirmă că, din motive ecleziologice, Roman s-a distanțat de vechea „cultură greacă” (p. 250). Pentru a se opune acestor opinii, autorul lucrării realizează inițial o incursiune în erminia termenilor *ἑλλην* (elin, grec), *ἔθνος* (națiune) și *λαός* (popor), având la bază și unele condace ale innografului grec. În opinia cercetătorului grec, ținta Melodului nu este alta decât să accentueze puterea mântuitoare a cuvântului evanghelic *prin cuvânt grecesc*, de vreme ce opera sa a fost redactată în limba greacă. Din nou, ținta lui Roman este alegerea „teologiei laice” (p. 263), iar Roman Melodul nu este decât acel sirian care exprimă adânc, în limba greacă, „duhul creștinismului” (p. 284).

Epilogul lucrării ni se prezintă ca un scurt rezumat al celor cinci studii (pp. 287-289), iar subcapitolul „Un răspuns necesar” (pp. 290-298) este o demonstrație a paternității „Imnului Acatist”, subliniindu-se, așa cum era de așteptat, că autorul acestui imn este nimeni altul decât Roman Melodul.

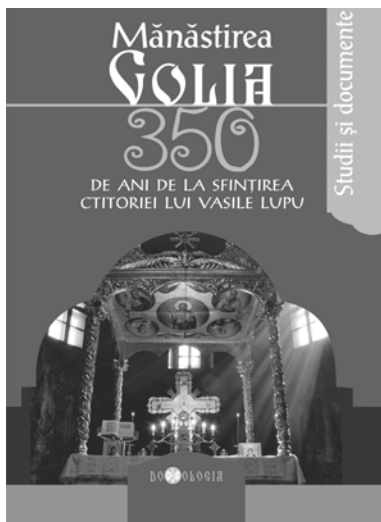
Lucrarea se termină cu o bibliografie destul de generoasă privind teologia Sfântului Roman Melodul, împărțită conform metodologiei grecești în lucrări scrise în limba greacă (pp. 299-306) și altele în limbi străine (pp. 306-313). La sfârșit, sunt adăugate două indice: unul onomastic și unul tematic, care au ca scop să ajute cititorul la identificarea în cuprinsul lucrării a anumitor teme specifice teologiei.

Volumul domnului Kourempeles se dovedește a fi, în primul rând, o istorie a dogmei și, implicit, un manual de istorie bisericească a secolului al VII-lea, chiar dacă tema sa este centrată – așa cum precizează chiar titlul lucrării – pe „faima teologică a Sfântului Roman Melodul”, faimă care nu presupune o atitudine de vanitate, ci mărturisirea Adevărului întrupat. În cele cinci studii (mai puțin în studiul introductiv) se observă o tentă de „recenzare” a altor lucrări importante despre teologia romaneică. Cititorul contemporan descoperă o retrospectivă a teologiei Sfântului Roman, nu numai lucrări despre viața și opera Melodului, cât și lucrări ce privesc în mod direct relația operei sale cu hotărârile dogmatice precedente și cum aceste hotărâri au fost exprimate și transpuse printr-un nou tip de limbaj teologic, mult mai simplu, mai accesibil, specific omului „simplu”.

În concluzie, cartea dlui Kourempeles ne invită la descoperirea istoriei credinței pe care o mărturisim, la descoperirea operelor marului innograf elinosir, așa cum a fost numit de unii cercetători Sfântul Roman Melodul. Autorul ne invită, așadar, la descoperirea valorii celui ce a fost „părintele canoanelor” și, prin această descoperire, să aprofundăm mai bine tezaurul Ortodoxiei.

Drd. Alexandru PRELIPCEAN

Mănăstirea Golia. 350 de ani de la sfințirea ctitoriei lui Vasile Lupu, col. „Studii și documente”, volum coordonat de Florin Iftimi, Editura Doxologia, Iași, 2010, 406 p. + 32 planșe.

Ctitorie a marelui logofăt Ioan Golia, din secolul al XVI-lea, Biserica „Înălțarea Domnului” din Iași a fost refăcută, la alte dimensiuni, de Vasile Lupu, în 1650-1653, și finalizată, în 1660, de fiul său, Ștefăniță Vodă. Puține fresce din pictura care poate fi văzută astăzi în biserica Mănăstirii Golia sunt originale, iar din mobilierul inițial se păstrează doar tronurile domnești, un policandru cu însemnele lui Vasile Lupu și patru sfeșnice comandate în Danemarca. Frumoasa catapeteasmă a bisericii datează din 1838. Incinta mănăstirii este înconjurată de un zid înalt, prevăzut la colțuri cu turele ridicate în 1667 și un turn-clopotniță refăcut la 1900, despre care Paul de Alep spunea că „nu are pereche în toate aceste țări prin înălțime, lărgime și măreție”.

Mănăstirea Golia, închinată mănăstirii athonite Vatoped, a fost condusă mai ales de egumeni greci. Căzută în ruină după secularizarea din 1863, mănăstirea a fost închisă între anii 1900 și 1947, devenind apoi biserică parohială până în 1992, când și-a recăpătat destinația străveche prin grija Preafericitului Părinte Daniel, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Bucovinei.

Deși de-a lungul vremurilor cetatea marelui logofăt Ioan Golia, primul ctitor al mănăstirii, a mai fost restaurată, lucrările de consolidare și conservare erau, la finalul acestui prim deceniu al mileniului al treilea, mai mult decât necesare, pe zidurile ei putând fi observate încă urmele cutremurelor și incendiilor. Lucrările de restaurare și înfrumusețare efectuate în 2008-2010 au inclus infrastructura și suprastructura bisericii, a turnului de la intrare, a zidurilor de incintă și a turnurilor de colț, cișmeaua turnului principal și Casa memorială „Ion Creangă”.

Pe 17 octombrie 2010, slujba de resfințire a Mănăstirii Golia a fost oficiată de Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, alături de IPS Vasilios, Mitropolit de Ellassona, IPS Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, IPS Calinic, Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului, PS Atenagora, Episcop de Sinope, PS Ambrozie, Episcopul Giurguiului,

PS Varlaam Ploieșteanul, Episcop-Vicar Patriarhal, PS Emilian Lovișteanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, și de PS Ioachim Băcăuanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului. Preafericirea Sa a amintit că, de-a lungul timpului, Mănăstirea Golia a fost reparată și restaurată de mai multe ori, dar că anul acesta, împlinindu-se 350 de ani de la prima sfințire a Mănăstirii Golia, „350 de ani de rugăciune, de mărturisire a dreptei credințe, de comuniune sufletească în iubirea Preasfintei Treimi”, se cuvenea ca această ctitorie voievodală să redevină, ca urmare a restaurărilor sale majore, emblema orașului Iași.

Un asemenea eveniment istoric pentru Mănăstirea Golia a fost marcat, din punct de vedere editorialistic, prin publicarea la Editura Doxologia a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei a volumului *Mănăstirea Golia. 350 de ani de la sfințirea ctitoriei lui Vasile Lupu*. Sub coordonarea domnului Sorin Ifțimi, volumul reunește studii și documente ale unor istorici apreciați pentru contribuțiile lor la dezvoltarea cercetării istorice ecleziastice: Dumitru Năstase, Ștefan Gorovei, Silviu Văcaru, Sorin Ifțimi, Petre Năsturel, Maria Magdalena Székely, Florin Marinescu, Constantin Bobulescu ș.a.

Monument major al arhitecturii românești, biserica Mănăstirii Golia este mărturia evoluției artei bisericesti românești de la Renaștere spre baroc. Icoanele și

obiectele de cult, de o deosebită frumusețe, pietrele bisericii, ale turnului de intrare și ale zidurilor roase de vremuri sunt precum paginile unei vechi cronici. Fiecare obiect liturgic, vestigiu arhitectonic sau carte de cult își spune la Golia povestea. Cu toate acestea, cercetătorii iubitori de Biserică au căutat adeseori să facă accesibile pasionaților de istorie, dar și cititorului obișnuit, adevărurile de taină ale acestor locuri, mesajul istorico-teologic de dincolo de piatră, metal, vopsea sau hârtie.

Una dintre primele contribuții la „restaurarea” memoriei Mănăstirii Golia aparține lui S.E. Loverdos, care scria, în 1859, în cele 45 de pagini ale cărții *Question du Monastère de Golia à Iassy*, despre proprietățile funciare ale mănăstirilor ieșene, implicit ale acestei mănăstiri. Dintre lucrările reprezentative despre Golia scrise înainte de cel de-al doilea război mondial menționez: Sever Zotta, *Mănăstirea Golia, schiță istorică*, în „Ion Neculce. Buletinul Muzeului Municipal Iași”, fascicula 5, 1925, 40 p., și D. Constantinescu, *Lucruri noi despre arhitectura și pictura Mănăstirii Golia, discuții fără clișee*, Omagiu domnului profesor I. Miinea, Tipografia Presa Bună, Iași, 1937, 34 p., extras din revista „Cercetări istorice”, anul XIII.

În 1966 a apărut ediția în limba engleză a lucrării *Mănăstirea Golia*, Editura Meridiane, București, scrisă de Popa Radu și George Comănescu. Desigur că informații istorice și arhitecturale despre Mănăstirea Golia nu puteau lipsi din

Dicționarul enciclopedic de artă medievală românească al lui Vasile Drăguț, apărut la Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976. Cercetarea românească de după revoluție a abordat în vaste studii și cercetări aspecte istorice inedite ale primei ctitorii a boierului Golia, precum și ale vieții monahale, liturgice sau culturale desfășurate în acest lăcaș bisericesc. Astfel au fost publicate: Maria Magdalena Székely, *Chiburi de boieri și jupâneșe: Anna Golaiasa, soția lui Ioan Golai, ctitorul Mănăstirii Golia*, în „Magazin istoric”, nr. 10, anul 1992, pp. 76-78; Fănică A. Ungureanu-Racoviță, *Mănăstirea Golia din Iași, scurtă monografie*, ediție trilingvă (română, engleză, franceză), Editura Tim-pul, Iași, 2001, 115 p.; Mina Moșneagu, *Anobiadae semnalate în depozitul de carte veche de la Mănăstirea Golia din Iași*, în „Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza din Iași. Teologie”, vol. 10, anul 2005, pp. 615-622; Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007. Despre influențele barocului în arta moldovenească reflectate, printre altele, în arhitecturile mănăstirilor „Sfinții Trei Ierarhi” și Golia au făcut referiri Gheorghe Macarie și Răzvan Theodorescu, în *Trăire și reprezentare. Barocul în artele vizuale ale Moldovei secolului al XVII-lea*, Editura Tehnopress, Iași, 2008.

Dorința domnului Sorin Iftimi „de a realiza o lucrare completă, care să abordeze acest monument istoric din toate punctele de vedere”

vine ca urmare a unei *Cercetări privitoare la istoria bisericilor ieșene*, apărută la Editura Trinitas, Iași, 2008, care l-a determinat pe autorul acestei lucrări să publice rezultatele cercetărilor arheologice de la care se așteptau confirmarea sau infirmarea supozițiilor mai vechi. Volumul *Mănăstirea Golia. 350 de ani de la sfințirea ctitoriei lui Vasile Lupu* este format, pe de o parte, din câteva studii republicate, ale căror informații istorice trebuiau reactualizate, iar pe de altă parte, din contribuții științifice noi, care pun în valoare obiecte de patrimoniu mai puțin cunoscute.

Lucrarea debutează cu prefața Înaltpreasfințitului Părinte Teofan, Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, intitulată „Vitregiile vremii și vremea vredniciei”. După prefața coordonatorului acestui volum, Sorin Iftimi, studiile și documentele sunt împărțite în trei capitole: 1. „Ctitorii Mănăstirii Golia”; 2. „Tezaurul artistic al Mănăstirii Golia”; 3. „Mănăstirea Golia – istoria unui monument”.

Studiile primei părți fac referire la familia primilor ctitori, Ioan Golia și soția sa Anna (Maria Magdalena Székely), la contribuția voievodului Vasile Lupu, a doamnei sale Ecaterina Cercheza și a fiului lor, Ștefăniță Vodă, la finisarea bisericii Golia în 1660 (Silviu Văcaru și Sorin Iftimi).

Contribuțiile științifice din cea de-a doua parte a volumului, semnate de Dumitru Năstase, Ștefan Gorovei, Petre Năsturel, Lucia Ionescu,

deschid noi perspective de abordare a istoriei Mănăstirii Golia prin analiza câtorva obiecte arhitecturale sau de cult: candelabru în formă de coroană, reprezentarea heraldică de pe portalul intrării principale în biserică, reprezentările simbolice pe un orar dăruit de Anna Golia mănăstirii, patrifirul dăruit în 1669 de domnița Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu, mitropolitului Grigorie al Laodiceei, icoanele împărătești ale iconostasului (1838) – altare de rugăciune pentru mulți pelerini care vin la Iași.

Foarte bogată în documente, partea a treia prezintă cititorului informații de absolută noutate. Întrucât Mănăstirea Golia a fost mult timp închinată Vatopedului, cea mai mare parte a arhivei sale se află încă în mănăstirea athonită. Florin Marinescu prezintă, pe baza acestor documente de arhivă, lista egumenilor Goliei, privilegiile, moșiile și metoacele ei. În continuarea aceluiași demers, Arcadie M. Bodale prezintă „Informații documentare din Arhivele Naționale referitoare la Mănăstirea Golia din Iași”, Lucian-Valeriu Lefter, „Averile Mănăstirii Golia în pragul secularizării din 1863”, Sorin Iftimi, „Pomelnicele Mănăstirii Golia”, iar Constantin Bobulescu, „Inscripții și însemnări privitoare la biserica Golia”.

Despre rezultatele lucrărilor de restaurare și conservare ale Mănăstirii Golia au scris în acest volum Dan Floareș, Voica-Maria Pușcaș, Elena Gherman, Sorin Iftimi, Aurica

Ichim, Annamaria Baciu. În finalul volumului, arhim. Vitalie Danciu, starețul Mănăstirii Golia, adaugă informațiilor legate de ultimele lucrări de restaurare noi proiecte în derulare sau de viitor, privind reabilitarea și dezvoltarea turistică a ansamblului mănăstirii.

Bogat în mărturii documentare, în special copii ale textelor originale grecești păstrate pe diferite cărți de cult, obiecte liturgice, frontispicii sau pietre de mormânt, volumul *Mănăstirea Golia. 350 de ani de la sfințirea ctitoriei lui Vasile Lupu* prezintă cititorului, în „Anexe”, 16 planșe color cu diferite obiecte de patrimoniu ale mănăstirii și 16 planșe alb-negru, schițe și relevée ale Goliei, executate în 1959 de un grup de studenți ai Institutului de Arhitectură, lucrări tehnice rare.

Mănăstirea Golia. 350 de ani de la sfințirea ctitoriei lui Vasile Lupu este așadar o lucrare complexă, care aduce în prim-plan date istorice noi, într-un stil academic care îmbină rigoarea informațiilor documentare cu savoarea amănunțelor legate de viața de la curtea boierilor ctitori.

Diac. dr. Cătălin VATAMANU

